

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата психологічних наук

Березки Софії Вікторівни

на дисертацію **Шульженко Олександра Євгенійовича**

«Емоційна стійкість майбутнього фахівця як психологічний чинник його готовності до корекційної роботи з аутичними дітьми», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія

Актуальність роботи. Дисертаційне дослідження О. Є. Шульженко висвітлює актуальну для сучасної психологічної науки проблему, яка до цього часу досліджувалась фрагментарно (особливо у контексті підготовки фахівців зі спеціальної освіти) і потребує виважених теоретико-методологічних узагальнень.

У руслі сучасних трансформацій, які відбуваються в системі вищої освіти України, спостерігається докорінна зміна пріоритетів у підготовці майбутнього фахівця, яка обумовлює необхідність розвитку не лише професійних знань, умінь та навичок, але і формування у здобувачів вищої освіти топових «soft skills». Наявність особистісних якостей та м'яких навичок у майбутніх фахівців напряду корелює з рівнем психологічної готовності до здійснення професійної діяльності, з силою їх адаптаційних можливостей та, власне, з успішністю професійної реалізації. Відтак, особливого значення набувають дослідження професійно важливих рис та умінь особистості.

У рамках підготовки фахівця спеціальної освіти актуальність даної проблеми підсилюється і тим фактом, що особистість виступає одним із головних інструментів в його діяльності, а спектр професійно значущих особистісних характеристик залежить від специфіки нозологій з якими працює фахівець. У дисертації О. Є. Шульженко справедливо зазначив, що статистично більша кількість молодих фахівців через відсутність емоційної стійкості виявляються психологічно не готовими та відмовляються від

роботи саме з дітьми з аутизмом, а сам феномен розвитку емоційної стійкості у майбутніх фахівців спеціальної освіти залишається малодослідженим та потребує розробки науково обґрунтованих програм та методичних рекомендацій з його формування.

Отже, можемо зробити аргументований висновок, що у такому контексті дисертаційне дослідження, виконане О. Є. Шульженко, є безперечно актуальним і своєчасним.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідницької теми кафедри спеціальної психології та медицини «Підготовка фахівця до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами» Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №1 від 09.09.2016 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук (протокол № 7 від 29.11.2016 р.).

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом. Структура дисертаційного дослідження виважена, дозволяє повністю виконати завдання дослідження і різнобічно проаналізувати проблему. Структура дисертації, презентована вступом, трьома розділами, висновками, списком використаних джерел, додатками, що за змістом, логікою і стилем викладу матеріалу відповідає вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. У дисертації О. Є. Шульженко доцільно сформульовано науковий апарат, визначено наукову новизну, практичне значення роботи. Зміст кожного розділу підпорядковано меті й завданням дослідження. Висновки до розділів та загальні висновки з дослідження виважені, цілісні, комплексно й концентровано виявляють авторську позицію й високий рівень узагальнення теоретичного та емпіричного матеріалу. Наявна солідна джерельна база.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертація О. Є. Шульженко є

комплексним теоретико-методичним дослідженням, у якому вперше на основі аналізу психолого-педагогічної літератури та емпіричного матеріалу цілісно й системно розкрито поняття «емоційна стійкість» як психологічний чинник готовності майбутнього фахівця; виокремлено психолого-педагогічні детермінанти фахової підготовки майбутнього фахівця для корекційної роботи з дітьми з аутизмом; обґрунтовано критерії розвитку кожного структурного компоненту складової емоційної стійкості як окремих чинників (асертивності, інтернальності, вольових зусиль, саморегуляції, мотивації досягнення, готовності до ризику).

Заслуговує на позитивну оцінку здійснений О. Є. Шульженко аналіз та уточнення базових понять дослідження: «емоційна стійкість», «асертивність», «інтернальність», «толерантність» уявлення про сутність, зміст та особливості розвитку готовності майбутніх фахівців до корекційної роботи з аутичними дітьми.

О. Є. Шульженко у дисертаційній роботі висвітлив авторський підхід щодо виокремлення структурних складових емоційної стійкості через призму провідних компонентів готовності майбутнього фахівця до корекційної роботи з дітьми з аутизмом.

Заслуговує на увагу і позитивну оцінку авторський доробок у вигляді розроблених тренінгових програм, спрямованих на формування психологічної готовності до здійснення корекційної роботи з дітьми з аутизмом через розвиток основних складових елементів емоційної стійкості майбутнього фахівця спеціальної освіти.

Таким чином, аналіз змісту дисертації й автореферату засвідчує, що О. Є. Шульженку вдалося ґрунтовно представити феномен розвитку емоційної стійкості майбутнього фахівця як психологічного чинника його готовності до корекційної роботи з дітьми з аутизмом.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Дослідження системно організоване: чітко окреслено його мету,

завдання, об'єкт і предмет, забезпечено відповідність завдань та висновків, які логічно характеризують зміст основного тексту дисертації.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми емоційної стійкості як психологічного чинника готовності майбутнього фахівця до корекційної роботи з аутичними дітьми» - висвітлено результати теоретико-методологічного аналізу сучасних досліджень феномену емоційної стійкості як психологічного чинника готовності майбутнього фахівця; визначено критерії, механізми та основні психологічні компоненти готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, уточнено понятійно-категоріальний апарат дисертаційної роботи.

На основі ретельного аналізу психолого-педагогічних джерел О. Є. Шульженко визначає емоційну стійкість як динамічну побудову, що поєднує фізіологічний, психологічний і соціально-психологічний рівні організації психічного стану особистості, визначає умови її розвитку та складові елементи.

На особливу увагу заслуговує підхід автора до розгляду процесу формування професійної готовності через розвиток професійних компетенцій фахівців, зокрема асертивності, праксеологічності та інтернальності, які є складовими елементами емоційної стійкості, при одночасному розумінні, що емоційна стійкість виступає ядром психологічної готовності майбутніх фахівців до корекційної роботи з дітьми з аутизмом.

Подальше вивчення матеріалів дисертаційного дослідження дозволяє констатувати, що у другому розділі «Емпіричне дослідження емоційної стійкості як психологічного чинника готовності майбутнього фахівця до корекційної роботи з аутичними дітьми» на підставі визначених критеріїв сформованості готовності майбутнього фахівця до корекційної роботи з аутичними дітьми (критерії сформованості мотиваційного, когнітивного та емоційно-вольового компоненту) та чинників емоційної стійкості було проведено комплексне дослідження здобувачів других та четвертих курсів,

визначено рівні сформованості до кожного критерія психологічної готовності (кількісні та якісні), здійснено порівняльний аналіз отриманих даних та визначено ключові особливості емоційної стійкості здобувачів других та четвертих курсів. Особливої уваги заслуговує виділення кореляційних зв'язків між рівнями сформованості критеріїв психологічної готовності майбутніх фахівців до корекційної роботи з дітьми з аутизмом та власне чинниками та складовими елементами емоційної стійкості.

Вивчення та аналіз матеріалів третього розділу «Формування емоційної стійкості як чинника готовності у майбутніх фахівців до корекційної роботи з аутичними дітьми» дозволили простежити логіку процесу формування емоційної стійкості як чинника психологічної готовності майбутніх фахівців до корекційної роботи з дітьми з аутизмом та емпірично довести ефективність авторської програми з розвитку емоційної стійкості здобувачів.

О. Є. Шульженком розроблено модель формування емоційної стійкості майбутніх фахівців, яка відображає актуалізовані структурні компоненти психологічної готовності, їх якісні показники-характеристики та, власне форми, методи і прийоми розвитку емоційної стійкості.

Особливого значення у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців має авторська програма з серії тренінгів, яка передбачає узгоджену систему комплексного впливу на провідні чинники готовності, а також передбачає розвиток особистісних якостей та умінь, які допоможуть сформувати емоційну стійкість здобувача, що підтверджено емпіричними даними.

Отже, *найбільш суттєвими результатами дисертаційного дослідження*, особисто одержаними дисертантом, можна вважати:

1. Ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз проблеми дослідження, в тому числі з'ясування змісту та сутності емоційної стійкості майбутніх фахівців спеціальної освіти.

2. Обґрунтування моделі формування емоційної стійкості як чинника психологічної готовності здобувачів до корекційної роботи з дітьми з аутизмом.

3. Розробка критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності майбутніх фахівців до корекційної роботи з дітьми з аутизмом.

4. Розробка та апробація ефективності авторської програми з розвитку емоційної стійкості майбутніх фахівців як чинника їх психологічної готовності до корекційної роботи з дітьми з аутизмом.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Результати дослідження О. Є. Шульженка викладено у 17 публікаціях. З них: 11 статей у вітчизняних і 1 стаття в зарубіжних наукових фахових виданнях; 4 статей опубліковано в збірниках матеріалів конференцій; опубліковано 1 навчальний посібник.

На основі аналізу змісту публікацій О. Є. Шульженко можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

Попри значущість отриманих О. Є. Шульженко методологічних, теоретичних і практичних дослідницьких результатів, мусимо висловити деякі ***зауваження і побажання*** до дисертаційного дослідження, які носять переважно рекомендаційний або ж дискусійний характер, але можуть посприяти подальшим дослідженням у цій галузі, а саме:

1. У першому розділі вважаємо за доцільне створення логічно-структурної схеми, яка б унаочнила складові елементи емоційної стійкості як

чинника психологічної готовності фахівців до корекційної роботи з дітьми з аутизмом.

2. У підрозділі 2.1 зазначено критерії сформованості когнітивного компоненту готовності та підібрано діагностичні методики для їх оцінювання (методику Т. Лірі, опитувальник «Адаптивність» А. Маклакова, С. Чермяника, опитувальник FPI, методика Роттера). Вважаємо, що зазначені методики залишають поза увагою такі критерії сформованості когнітивного компоненту готовності як здатність до оцінювання результатів, планування, програмування. Вважаємо за доцільне додати діагностичні методики, які спрямовані на вивчення зазначених критеріїв.

3. Вважаємо, що робота виграла б, якщо автор забезпечив би програму подолання емоційної нестійкості засобами медичної складової, наприклад, дихальними, спортивними вправами тощо.

4. У дисертаційному дослідженні зустрічаються поодинокі стилістичні та граматичні огріхи, орфографічні неточності.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів».

Зазначимо, що висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Дисертація Шульженко Олександра Євгенійовича «Емоційна стійкість майбутнього фахівця як психологічний чинник його готовності до корекційної роботи з аутичними дітьми», подана до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук, є самостійною завершеною роботою, що узагальнює виконане автором наукове дослідження, на підставі якого сформульовано та обгрунтовано низку важливих для спеціальної психології теоретичних положень й практичних рекомендацій.

Актуальність, новизна, теоретична й практична значущість дисертаційної роботи засвідчує, що вона відповідає вимогам, які ставляться до кандидатських дисертацій – пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження

наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), а її автор – Шульженко Олександр Євгенійович – заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний
педагогічний університет»

С. В. Березка

Підпис доцента кафедри практичної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» С.В. Березки, кандидата психологічних наук, засвідчую.

Нач. відділу кадрів

Є.С. Сілін